

Az osztrák katonaság kártétele Hódmezővásárhelyen

A nép emlékezetében az országos nagy eseményekről nemegyszer az a sérelem marad meg legelevenebben, amely közvetlenül a családot érte. *K. Szűcs Tamás* ötven év múlva arról mesélgetett kis unokájának, *K. Szűcs Ernő*nek, hogyan zavarták szét a halottsiratókat a vasas németek szentesi utcai házuknál. Elmesélte azt is, hogy bővehalmi tanyájukon éppen nyomtattak, amikor a kukoricás felől zaj, fegyvercsörgés hallatszott. Tudták mi várható, hiszen a tépett, csüggedt honvédsereg napok óta visszavonult. Amikor az idegen katonák „bugyogása” közelről hallatszott, a legények bebújtak a szalma alá. A tanyásné rájuk igazította a gázt, ő maga pedig az éppen betalicskázott babszár alá húzódott. Egyedül a kis Tamás figyelte az istállóajtóból, mi fog történni. A tanyagöpre becsörtető lovak lábát éktelen csaholással kapkodták a kutyák. A vasasok kardjukkal igyekeztek távol tartani őket. Némelyik kutya nekiment a kardnak is. Rágtá, marta, csorgott a vére. Az osztrák vasasok dühösen sziszgették: „Kossuth-kutyák!”. Majd a lovakat kocsiba fogták és elhajtottak.

1849. augusztus 3-án száz és száz vásárhelyi család élt át hasonlót. A város vezető tisztviselői ekkorra elmenekültek. Vagyonukat az új vezetőség lefoglaltatta. Augusztus 4-én új tisztkart nevezett ki *Majthényi* királyi biztos. Az új polgármester első számú rendelete természetesen az osztrák tábor számára 305 akó bor kiszolgáltatásáról szólt. A város egész borkészletéről jelentést kellett küldeni a királyi biztos számára. Naponta 300–400 kocsit kellett Szegedre meneszteni *Schlick* generális táborába. *Nagy Mihály* tanácsnok kapta a „katonaság alá szükséges fuvarok” előállításának keserves kötelességét. Az átvonuló osztrák sereg az előző napokban már alaposan megtizedelte a vásárhelyi fogatállományt. A polgármester hivatalos naplója szerint több helybeli lakos panaszkodott, hogy a császári sereg katonái megkárosították. A királyi biztos ez ügyben augusztus 6-án a következő rendeletet adta ki: „Számos panaszolkodók lévén, kik az itt átvonult császári sereg által lett károsodásukat állítják, – a panaszaik benyújtásával a terhesebb foglalatosságokkal meglepett hivatalnokokat nagyobb tekintetű foglalatosságaikban félbeszakasztják”. Ezért elrendelte, hogy a panaszokat *Barta Sándor* tanácsnok gyűjtse össze és foglalja jegyzékbe, „minden névjegyzék után a károsodást is kitévén azt alól összezsomózza, a kártalanítás szorgalmaztatása végett nékem bemutatandja”. Augusztus 13-ig *Barta* 18064 forint 11 krajcár kárt jelentett. Majd *Keresztesi László* folytatta a számadást. A panaszokat *Toronyi József* polgármester csak szeptember 25-én továbbította *Gaál Eduárd* királyi kerületi főbiztosnak. Ennek a válasza elutasító: „Kármentesítés. nem adatik”. Nem is csoda, hiszen súlyos sértés volt minden egyes panasz. Legtöbbjük így kezdődött: „Kimitatás azon kárjaimnak, amelyeket az ellenséges katonák elraboltak”.

Hódi Mária írta: „... alázattal és megilletődéssel elgondolkodva a nyomasztó inséget mi reám és szegény hazámra következik, járulok a tisztelt városi elöljáróság kegyes színe eleibe...” *Gaál Mihály* beadványából megtudjuk az osztrák sereg bevonulásának pontos idejét. „Ezen folyó 1949. évben augusztus hava 3-án napján, délutáni mintegy három óra tájban, – *Ferenc József* császárnak tábora Vásárhely városába lett jövése alkalmával a szegvári útfélen levő szállásomon volt javaimból ezen alábbi feljegyzett sajtáimat rablot-ták el”.

Hogy valóban rablásról van szó, az a beadványokból jól kirajzolódik. Ablakokat, ajtókat törnek be, szétzúzzák a szélmalom berendezését, ételt, italt, órát, ruhaneműt, pénzt stb. követelnek és visznek el erőszakosan. *Hódi Mária* panasolja: „Az városunkon keresztül menő katonaság közül hárman házamtól személyes otthon létemben elvittek 20 rőf vásznat, 1 új pendelt, 10 font szalonnát, 4 font hajat, 1 pisztolyt”. Az elejtett szavakból sejthetjük, milyen lehetett a katonai rablások éjszakája. *Banga Sámuel* említi, hogy „Az úgynevezett Újvároson levő lakostársaim között az én házamat is tegnap éjszakai 9–10

óra tájban nagyszámmal megtámadván, mint ellenséggel úgy bánf". Nemcsak szénáját, szalonnáját vitték el, de a lúdát felvágván ruhaneműit is átválogatták. Stern Ignác újutcai kereskedő panaszkolta, hogy „folyó hó 3-án az éjjel 11 órakor betört nála öt német katona, s elrabolták tőle tárcáját, melyben becses írományokon kívül 49 forint 15 krajcár volt. Továbbá ezüst zsebórámat, 8 pengőforint ára. Aztán bementek a boltba. Elvittek portékát, melynek becsét nem tudhatni, a 100 forintot mindenestre túlhaladja". A legfigyelemreméltóbb a Károlyi uradalom tompaháti ispánjának jelentése, akitől 370 pengőforint értéket raboltak el. „1849. évi augusztus 4-én reggel 6 óra előtt szolgálóm felkötött, hogy jön sok katonaság és lövöldözik a ludakat. Felkeltem és hirtelen valami ruhát magamra kapva a kapu elejbe állottam és néztem az elhúzódo kevés dzsidás császári katonákat, kiket egy idevaló kerülő lovas csősz vezetett. Utánuk sok kocsi jött, mindeniken több katonák ültek. Két dzsidás fegyvertelen leugrott a kocsiról és felém szaladt. Kérdék német nyelven, kapnak-e itt valamit enni? Felelém: Igen, szalonnát, sajtot, tejét mindjárt, és ha várakoznak, süttetek, főzetek nekik. Hát pénz? – kérdék. Egy pár bankóm van, – abból is adok szívesen. »Ezüst kell nekünk!« De akkor már szobáimban benn volt a két ember és utánuk 10–15 fegyveres. A káplár előállott, hogy ő ki van küldve itt eldugott töltött fegyvereket keresni. Azonnal kutatni kezdtek mindenütt. Én kértem ne tegyék azt. Előadom a magam fegyvereit. És elő is húztam azokat. De ők kutattak mindenütt és elvittek, mit hirtelen vihettek . . . Ezalatt voltak ezen rabló császári katonák a cselédházaknál is, és jártak ott össze mindent." Az egyik tompaháti csősz veszteségei: egy puska, 1 pisztoly, 1 karikás ostor, 1 kulacs, két icce vaj edénnyel együtt, 16 font só, 1 kendő, 1 beretva, 31 lúd, egy egész sajt. Hegedűs János éneklő (katolikus kántor) említi, hogy augusztus 4-én Orosházáról jött mintegy 150 lovas katona, akik 8 legjobb birkáját vágatták le. Másutt egy-két híztót kellett leolní számukra. Kis József katolikus professzor tanyáján nemcsak a három boglya szénát etette fel, hanem a méhkaptárt, vödöröt, ásót, favillát, négy darab hámot, kötelet vitt el az ellenséges hadsereg, és „Számos dinnyéimet feldarabolva elpusztított, úgy a krumplimat is. Számos épületre való fáimat felvágva eltűzelt. Több más károkat is tett, de azokat számba nem véve, mégis az összes kár jelenleg 120 pengőforintot tehet".

A gazda holmija mellett legtöbbször a cseléd-től elrabolt tárgyakat is felsorolták. Nemcsak a béres fehéreneműjét, hanem a szolgáló kendőjét, ingvállát is. Csak egy-két példát idézünk: Csáki József tanyájáról elvittek „két paripalovat, egy parasztkocsit, egy szürke köpönyeget, egy kaputot, egy pár bagaria csizmát, két pár papucsot, három lepedőt, egy paplant, 40 font szalonnát és hájat, egy bográcsot, két lóra való hámot és gyeplőt, egy kulacsot, öt darab gabonászsákot, négy darab dupla pokrócot, egy új inget és gatyát, egy nagy fejszét, egy vasgereblyét, két pár asztali kést, négy pakfonkanalat, két új kötőféket, négy új istrángot, egy baltát, két finom kerti kést és két finom tollkést, egy pár réz gyertyatartót, egy új rostát, egy nagy rézcsigát, egy új karikás ostort, két új ágyterítőt, egy réztölcserít és egy réz meszlest, öt darab pulykát, öt darab kácsát, 30 darab csirkét. Ugyaninnen a tanyásbérestől 30 font szalonnát, 10 darab különféle kendőt, két db baltát, egy új bográcsot, két db nagykést, egy db lepedőt, négy db bicskát, egy db beretvát, négy db új törülköző kendőt." Hódi Pál tanyásától öt zsákot vittek el. Ardai Mihály ugyanitt mint részes arató tartózkodott. 24 forintos subáját elrabolták. Tabáni Juhász István 1849. augusztus 4-re virradóra „a császári táborból némely kicsapongó katonáktól az alábbi kárt szenvedte: lúdát felhasogatták (9 forint), négy lepedő (20 forint), öt karton párnahaj (12 forint 30 kr), három ingváll (6 ft), különféle fehérenemű 7 db (23 ft), 4 keszkenő (30 ft), különféle asszonyi ruhák (29 ft 30 kr), összesen tehát 130 pft kárt okoztak." Ugyanennél a háznál Pap Mihály lakótól elvittek 3 pár fehér ruhát, két db asszonyi fehér ruhát, különféle apróbb gyermekek és lányok fehér ruháit, összesen 37 váltóforint 30 krajcár értékben.

Bán Márton alaposan félreismerte a tanács jogkörét és hatalmát, amikor beadványában így ír: „Kérem alázatosan a tisztelt tanácsot ezen veszteségről intézkedni méltóztatásuk...”

Nagy András István hallgatott a tanyáján esett kártételekről, de amikor fogatát is elvesztette, tollat ragadott, és élénk színekkel festette meg az elvonult hadak utáni közbiztonság állapotát. „Folyó évi augusztus 6. napján a német tábor számára kocsim, két ötszáz forintot érő lovam Szentesre rendeltetvén, kocsisomat, lovaimat annyi eleséggel láttam el, mennyi Szentesig a német katonákat elszállította, onnan ugyanazok által Kecskemétiig, Kecskeméttől Pestig anélkül, hogy kocsisomnak, lovaimnak már elesége, költsége lett volna, – elmenni erőhatalommal kényszerítettett. Pestről a kocsim azon német tiszt által, ki arra nézve rendeltetett, egy útlevél mellett visszabocsátatván, alig, hogy Kecskemétiig jöhetett. Ott ismét egy másik útban levő német tiszt által, az amaz által kiadott útlevélre semmit nem adva, erőhatalommal lefoglaltatván, ismét Pestre hajtatott vele. Így amidőn kocsisom mindenből kifogyva, lovaim kéréstelve Kecskemét fele hazaigyekezett volna, és a Kecskeméti tanyák között, mint mindenből kifogyott utas ember a fentebb említett két lovat az útfélen legeltetné: két német katona által... mint valamely rablók által körülfogatván, fényes nappal a két lovat erőszakkal elvették, a kocsisom ló nélkül maradván a kocsit maga kénytelenítetett a legközelebb eső kecskeméti tanyába behúzni s ott hagyni. Azután gyalog semmivel, kilenc napok eltelte után Hmvasárhelyre hazajönni.”

Ha azt vesszük figyelembe, hogy Vásárhelyen akkoriban több ezer háztartás volt, s mindössze csak 104 panaszos diktálta be a kárát, a ténylegesen elrabolt holmik értékét nem tudjuk felbecsülni. Az biztosnak látszik, hogy a rablás kíméletlen és általános volt.

A panaszok mindaddig egy 1873. évi hagyatéki ügy mellékleteként lapultak a Csongrád megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Fiókleveletárában.

Ezek a megrázó élmények, amelyek az elvesztett szabadságharc után érték a város népét, magyarázatául szolgálnak a későbbi németgyűlöletnek.

Herczeg Mihály

Szolnok–Doboka megye helytörténésze

Kádár József nélkülözhetetlen kísérőm a Nagy-Szamos mentében, a Sajó partján, a mai Beszterce-Naszód azon tájain, amelyek hajdanán Szolnok-Doboka vármegyéhez tartoztak, Csicsó Mihályfalvától Kerlésig, meg a Mezőség északkeleti szárnyán. Adatokban kimerítetlen gazdaságú monográfiája – éppen, mert a tényekre figyelt elsősorban – ma is eligazít a múlt útjain, amelyekre itt, a száraz mezőségi vidéken sűrűbb köd ereszkedett, mint nagy folyók mentén, ahol pedig szokottabb a pára. Éppúgy, mint a székely *Orbán Balázs* vagy a szilágysági *Petri Mór*, magánszorgalomból végezte el a helytörténeti kutatást, amelyre manapság intézetek mernek vállalkozni. Ennek a három erdélyi, illetve partiumi vidéknek van csak átfogó monográfiája magyarul, pedig a századforduló idején valóságos mozgalom indult a szellemi, építészeti értékek feltérképezésére, bemutatására. A *Székelyföld leírása* után három évtizeddel, nagyjából egyidőben jelenik meg *Szilágy vármegye monográfiája*, ez hét kötet. Kádár munkáját a „magye közönsége” adta ki, Orbán Balázs saját költségén jelentette volt meg székelyföld és barcasági barangolásainak könyveit. Orbán Balázs valósággal feltámadt közöttünk önismeretünk és hagyományaink fontosságának felismerésében, Petri Mórt a modern irodalmi lexikonban egy cikkeske idézi, mivel költő is volt, *Kádár Józsefről nem tud a lexikon*.

A fényképről jellegzetes, múlt századi magyar öregúr néz reánk: rövidre vágott haj, eleven fürkésző szem, a száját busa, pödört bajusz takarja el, sötét ruhát hord, keményi-